

ցնում էր որդուն իրաւունք ուներ այս դեպքում իրեն հայր (patria potestas) թէ իրեն հոգաբարձու մանկէ գոյքի կառավարութեան մէջ, երբ կնոջ ժառանգութիւնն անցնում է մարդուն, արդեօք վերջինս չէր զրկուում այդ իրաւունքից երկրորդ ամուսնութեան դէպքում եւ այլն:

Այս թերութիւնների պատճառը պէտք է որոնել այն առանձնատեսակ պայմաններում, որոնց միջնորդութիւնով գոացել եւ զարգացել է հայ ժառանգական իրաւունքը:

Կայտնական ժամանակներում ընտանիքը, այսպէս անուանած նահապետական գերդաստանը, իւր ամբողջութեամբ ներկայանում էր մի առանձին սեփականատէր, գերդաստանը մի համայնք էր անտեսական հիմունքներով առաջացած, անային ինքնուրոյն եւ ինքնամիտք մի տնտեսութիւն էր: Հին յունական οἶκος կամ լատիական familia հասկացում էր մի գաղափարով, իրեն մի տուն, որ տնտեսական կազմակերպութեան միաւոր էր նշանակում: Այդ նոյն հիմնական գաղափարով էր ըմբռնուում հայ նահապետական գերդաստանը:

Ընտանիքն հայերին մէջ իւր ամբողջութեամբ մի հաւաքական, համայնական սեփականատէր է համարուում, որն իւր ընդհանուր միջոցներով թէ՛ շահագործում է համայնական գոյքը եւ թէ՛ արտադրած արգասիքն էլ անբաժան սպառում է: Միմիայն տան նահապետը՝ տանտէտէնն է հանդէս գալիս իրեն ներկայացուցիչ այն համայնական տնտեսական միաւորի ներկայացուցիչ, որ պատասխանատու է ընտանիքի բոլոր անդամների կողմից ամբողջ տնտեսական հասարակական յարաբերութիւնների մէջ: Սակայն սովորութեան իրաւունքը, նայելով ընտանիքի վրայ նաեւ կրօնական բարոյական տեսակէտից, ընտանիք, որ կազմոււմ է իւր նախահօր շուռահոլի, իր ցեղական նահապետի շարունակութիւնը, նմանապէս բնականօրէն հետեւեալ հասկացողութիւնը, նմանապէս բերելու: Ինչպէս որ յարատեւ պիտի լինի ընտանեկան պաշտամունքը գերդաստանի գոյութեան անհրաժեշտութեան համար, այնպէս էլ ընտանեկան գոյքը, սեփականութիւնն անբաժանելի, անխախտ պիտի աճցնի սերունդէ սերունդ միեւնոյն ընտանիքի շարունակութեամբ: Հասկանալի է, որ այսպիսի դէպքում ժառանգութեան փաղափարը խորթ բան է անհրապետող ընտանեկան սովորութեան-իրաւական հայեացքներում: Քանի որ ընտանիքը շարունակոււմ է իւր գոյու-

թիւնը նոյնութեամբ նոյն իսկ գարեբի ընթացքում, բնականօրէն նրա գոյքն ու սեփականութիւնն, որոնք նրա գոյութեան հիմքն են կազմում, նոյնպէս զուգահեռաբար շարունակոււմ է իւր գոյութիւնը պահպանել: Փոխուում են ընտանիքի անդամները տարիների ընթացքում, մեռնում է տան նահապետը, սրան հետեւում է յարորդը եւ այսպէս շարունակ, անընդհատ Բայց քանի որ միեւնոյն ժամանակ ընտանիքը, համայնքը մեռւում էր կանգուն, անբաժան, համայնական ընտանեկան սեփականութիւնն եւ պոչն էլ մեռւում է կանգուն, անբաժան: Այսինքն համայնական - ընտանեկան սեփականութեան գաղափարին միանգամայն խորթ է ժառանգութեան հայրը:

Ժամանակի ընթացքում սոցիալ-տնտեսական էվոլյուցիան շնորհիւ համայնական սեփականատիրական գաղափարը տարբարեւում է: Նահապետական գերդաստանը դիֆերենցիացում է ենթարկոււմ: Այսուամբ է գերիշխել անհատականութեան սկզբունքը: Քանի որ տիրապետում էր քաւոյն անհատական եւ հասարակական արտադրական յարաբերութիւնների դուրս չէին գալիս գերդաստանի, տան օժախի սահմաններից, միանգամայն տրամաբանական հետեւեալով անհրաժեշտ էր թելուում եւ ընտանեկան համայնքի գոյութիւնը: Սակայն առաջ է գալիս աշխատանքի բաժանումը, որ կատարելապէս փոխում է արտադրական յարաբերութիւնների ձեւերը եւ հասարական-տնտեսական կեանքում մտցնում է անհատական սեփականութեան գաղափար: Վերջինս յեղափոխականացնում է ամբողջ գերդաստանական կազմը եւ ի վերջոյ տարբարեւում է ընտանեկան համայնքի հիմքերը: Այդ անհատականութեան գաղափարը շատ քննորոշ ու շեշտակի աչքի է զարնում նահապետական գերդաստանների բաժանումների մամնտներին, որոնք մեծ մասամբ տեղի էին ունենում տան մեծի մահուամբ: Այդ անհատականութեան սկզբունքի համաձայն համայնական-ընտանեկան գոյքն էլ պիտի անհատականար, սեփականութեան վրայ էլ պիտի տարածուէր անհատական աշխարհայեացքը: Ինչպէս որ գերդաստանն էր բաժանուում իւր բաղկացուցիչ մասերի, ըստ այնմ էլ նրա գոյքն էր բաժանուում, նրա սեփականութեան իրաւունքներն էին բաժանուում:

Ինչպէս բաժանել գոյքը. ում եւ ո՞րքան տալ — ահա այն հարցերը, որոնք ծագելու էին իւրաքանչիւր բաժանման դէպքում:

